

**ЮРІЙ ЖАТКОВИЧ. ЕТНОГРАФІЧЕСКІЙ ОЧЕРК УГРО-
РУССКИХ: КОМПЛЕКСНЕ ВИДАННЯ / УПОРЯД. І ПЕРЕДМОВА
О. С. МАЗУРКА. УЖГОРОД: МИСТЕЦЬКА ЛІНІЯ, 2007. 392 с., іл.**

Зі здобуттям Україною державної незалежності і розгортанням процесу національного та культурного відродження поживавився інтерес громадськості до культурної спадщини українського народу. Поміж іншого помітно зросло зацікавлення до культурно-побутових традицій, фольклору, народного мистецтва. Також відчувається певний “голод” на публікації, присвячені регіональним і навіть локальним етнокультурним традиціям українського етносу. В задоволенні зазначених культурних запитів суспільства належне місце посідає гроно таких народознавчих наук, як етнологія, фольклористика, мистецтвознавство. Для успішного розгортання відповідних наукових етнологічних досліджень важливе значення мають не лише нові польові фольклорно-етнографічні матеріали, але й уважне критичне осмислення доробку наших попередників, зокрема кращих представників етнографічної науки ХІХ–ХХ ст. На жаль, досить часто їхні праці є малодоступними для сучасних читачів, зокрема й науковців, оскільки стали раритетами, що збереглися в поодиноких екземплярах. Тому одним із актуальних завдань сучасного народознавства є перевидання кращих зразків етнологічної спадщини – праць та джерельних матеріалів про культуру і побут українців, створених як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками.

Відзначимо, що українське народознавство вже зробило ряд вагомих кроків у цій царині¹. Фактографічний матеріал, поміщений у працях етнографів ХІХ – початку ХХ ст. та їхні теоретичні висновки допоможуть сучасним дослідникам заповнити низку прогалів в українському народознавстві, переосмислити і доповнити окремі питання історії народної культури українців, а також задовольнити інтерес широкого кола зацікавлених читачів до різних аспектів

¹ Див.: Максимович М. Дні та місяці українського селянина / Упоряд., пер. з рос., вступ. стаття та прим. В. Гнатюка. Київ, 2002. 189 с.; Лозинський Й. І. Українське весілля / Опрацюв. тексту, упоряд. і вступ. стаття Р. Ф. Кирчіва. Київ, 1992. 175 с.; Чубинський П. Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині П. Чубинського): У 2-х кн. Київ, 1995. Кн. 1. 222 с.; Кн. 2. 223 с.; Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упоряд., прим. та біограф. нариси А. П. Пономарьова, Т. В. Косміної, О. О. Боряк. Київ, 1991. 640 с.; Гнатюк В. Нарис української міфології / Підгот. та опрацюв. тексту, вступ. стаття та прим. Р. Кирчіва. Львів, 2000. 263 с.; Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / Упоряд., підгот. тексту, передмова, післямова та прим. М. М. Красикова. Харків, 2008. 557 с.; Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. 2-е вид. Київ, 2003. 144 с.; Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995. 336 с.; Кравченко В. Етнографічний нарис (про Волинь) // Древліани. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. Львів, 1996. Вип. 1. С. 257–278; Іларіон, митрополит (Іван Огієнко). Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія. Київ, 1992. 424 с.; Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Перекл. з нім. З. Ф. Пенюка, післямова О. М. Масана. Чернівці, 2000. 208 с., та ін.

традиційної культури українського народу. Однак значна частина наукової спадщини вітчизняних народознавців ще чекає своєї черги на перевидання. Тому заслуговує схвалення вихід у світ праці відомого українського вченого із Закарпаття Юрія Жатковича (1855–1920) “Етнографическій очерк угро-руських”, підготовленої до друку професором Ужгородського національного університету Олегом Мазурком. Вибір її не випадковий, позаяк на відміну від інших публікацій кінця ХІХ ст., присвячених народознавству Закарпаття, “Етнографическій очерк угро-руських” не втратив свого значення і нині. За оцінкою Романа Кирчіва, зазначена праця Ю. Жатковича є “важливим вкладом у справу вивчення побуту і культури верховинців”², а також, додамо від себе, українців низинних районів Закарпаття.

Однак авторові “Етнографического очерка” не щастило з публікацією своєї праці. Вперше вона була надрукована угорською мовою у 1895 р. у будапештському академічному журналі “Будапештський огляд” у скороченому варіанті: до читача дійшла лише одна четверта частина авторського тексту. Оригінал угорською мовою, на жаль, досі не віднайдено. Вдруге народознавче дослідження про українців Закарпаття опублікували на пропозицію відомого етнографа і фольклориста Володимира Гнатюка у спеціалізованому виданні Наукового товариства імені Шевченка – у другому томі “Етнографічного збірника” (Львів, 1896). Однак і цією публікацією Ю. Жаткович був невдоволений, позаяк світ побачило лише одинадцять із двадцяти восьми параграфів, через що текст дослідження став утричі коротший за оригінал. Крім того, Ю. Жатковича здивувало й обурило те, що його праця вийшла у світ “галицько-руською” мовою, а не “угро-руською”, якою була написана.

Гортаючи рецензоване видання, підготовлене до друку професором О. Мазурком, пересвідчуємося: якби Юрій Жаткович був живий, то не мав би підстав для невдоволення. Упорядник провів значну пошукову і дослідницьку роботу: виявив факсиміле угорською (на жаль, скорочений варіант) та українською мовами, “розшифрував” останнє з них (Ю. Жаткович мав дуже незрозумілий почерк) та опублікував їх разом з уже відомими варіантами праці, поміщеними свого часу в “Будапештському огляді” та “Етнографічному збірнику”. Крім того, публікацію “Етнографических очерков” супроводжує стаття про життя і творчість Ю. Жатковича, історію написання зазначеного етнографічного дослідження. Отож у світ вийшло ґрунтовне академічне комплексне видання “Етнографического очерка угро-руських” Ю. Жатковича.

Про доцільність та актуальність перевидання рецензованої книжки свідчить хоча б такий невеликий штрих. В оригінальному авторському тексті “Етнографических очерков”, який Ю. Жаткович написав “угро-руською мовою” (О. Мазурок віднайшов його у відділі рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, що у Києві),

² Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини. Київ, 1978. С. 103.

виявляємо унікальні відомості про побутування наприкінці XIX ст. у мешканців гірських районів Закарпаття жител, які опалювалися примітивним відкритим вогнищем (с. 117–118), тоді як у варіанті, надрукованому В. Гнатюком, ця важлива інформація відсутня. Зазначені факти дозволяють переглянути й уточнити генезис та еволюцію традиційного українського житлобудівництва, зокрема системи опалення, як однієї із найважливіших типологічних особливостей народного житла.

Важливе значення у рецензованому виданні має передмова упорядника, яка складається з двох частин. У першій частині (“Я по убіженню держу себе сыном мало-руського народа...” Хто він – Юрій Жаткович?) упорядник подав важливі біографічні відомості про вченого, формування його світогляду як дослідника історії та етнографії Закарпаття у контексті соціально-економічних, етнодемографічних та суспільно-політичних процесів на закарпатських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Значну увагу О. Мазурок приділив перекладацькій діяльності Ю. Жатковича, який здійснив низку перекладів угорською мовою творів Івана Франка, Юрія Федьковича, Марка Вовчка, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Коцюбинського. Його переклади сприяли не лише відкриттю угорському читачеві (зрештою, й українській інтелігенції Закарпаття також) краших здобутків тогочасної української літератури, але й утвердженню в цій частині Європи думки про існування окремого українського народу з розвинутою національною культурою. Вагоме місце в передмові до рецензованого видання займає з’ясування зв’язків Ю. Жатковича не лише з видатними представниками української літератури, а й науки – В. Гнатюком, Федором Вовком. Також значний інтерес становить “НТШівська” сторінка біографії закарпатського вченого, позаяк завдяки рекомендації В. Гнатюка з 1898 р. він був діяльним членом Наукового товариства імені Шевченка .

У другій частині передмови (“Лірична поема про свій народ. З історії написання та публікації “Етнографического очерка угро-русских”) ідеться про історію створення Ю. Жатковичем зазначеної праці та важкий шлях її оригінального авторського тексту до читача. О. Мазурок приділив увагу прикрому непорозумінню між Ю. Жатковичем і В. Гнатюком, який опублікував без згоди автора “Етнографический очерк угро-русских” у скороченому варіанті під назвою “Замітки етнографічні з Угорської Русі” та ще й не мовою оригіналу (“угро-руською мовою”), а “галицько-руською”. Причини такого загостреного сприйняття Ю. Жатковичем перекладу пояснюються значною мірою контекстом суспільно-політичної ситуації на Закарпатті у другій половині XIX – на початку XX ст., зокрема політикою мадяризації і порівняно слабким рівнем національної свідомості закарпатських українців. Ці негативні явища (сумне відлуння яких і досі присутне на Закарпатті, хоча б в існуванні маргінального “політичного русинства”) безсумнівно наклали свій відбиток на особистість Ю. Жатковича, котрий, з одного боку декларує свою належність до українства, а з іншого – прихильний до “угро-руської мови” і пише своє дослідження “етимологію і на нашем народном языке” (с. 53).

Дещо дивною є оцінка цієї “делікатної” ситуації автором передмови О. Мазурком. В одному місці вчений пише, що В. Гнатюк своїм перекладом “в цілому доніс до читача” “ідею твору, основний фактичний матеріал, що ілюстрував думку автора, дух епохи і регіону” (с. 53), а в іншому (на цій же сторінці) здивовано довідуємося, що з перекладом, зробленим корифеєм української етнології і фольклористики, “втрачалася мова оригіналу, втрачався той неповторний колорит закарпатського діалекту, який ніколи і нічим не можна замінити, ні з чим порівняти, втрачалася жива мелодія цього унікального твору. З втратою мови оригіналу втрачався (?! – Р. С.) дух, живий і неповторний дух епохи і специфіки регіону...”. Отже, О. Мазурок виявляє наявну непослідовність, суперечливість у своїх оцінках стосовно факту перекладу праці Ю. Жатковича В. Гнатюком, котрий, очевидно, адаптував її мову до тих мовних стандартів, яких дотримувалися у виданнях Наукового Товариства імені Шевченка наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Позитивною рисою рецензованого видання є наявність у ній “Бібліографії праць Ю. Жатковича” та “Бібліографії праць про Ю. Жатковича”. До речі, в останній дивує відсутність монографії відомого вченого Р. Кирчіва “Етнографічне дослідження Бойківщини” (Київ, 1978) – історіографічної праці, де певна увага приділена Ю. Жатковичу, та історико-етнографічного дослідження “Бойківщина”³. Цікавим для читача буде також ілюстративний матеріал, зокрема фото оселі Ю. Жатковича в с. Стройному (Свалявського району Закарпатської області) та собору з цього ж села, де він був парохом.

Загалом рецензоване видання здійснене на належному науковому рівні. Позитивне враження створює також культура поліграфічного виконання книги. Відтак можна привітати упорядника О. Мазурка з виходом у світ цікавої і досі науково актуальної праці, написаної непересічною особистістю – Юрієм Жатковичем. Гадаємо, що його праця, яка завдяки О. Мазурку дістала “друге життя”, займе належне місце на полицях бібліотек, стане у великій пригоді етнологам і краєзнавцям.

Роман СІЛЕЦЬКИЙ

³ Гошко Ю. Г., Кирчів Р. Ф. Вступ // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1983. С. 15.